

‘Ne smoel zonder snor is precies een bloot gat’

Het archief van John Lundström

‘Hij was geen groot artiest, maar dat predikaat mat hij zich ook niet aan. Het waren vooral zijn engagement voor de kleine man en zijn eigen bescheidenheid die hem in de Scheldestad bijzonder geliefd maakten. Bij zijn collega’s kon hij dan ook rekenen op het allergrootste respect. Hij werd beschouwd als een fenomeen. Hij was de laatste echte Antwerpse volkszanger die zich – in tegenstelling tot zijn collega Wannes van de Velde – niet op de traditie inspireerde, maar zelf de traditie was.’¹

8 september 2012 was een onvergetelijke dag in Deurne. Op de jaarlijkse Reuzenomvang gaven zo maar even 274 reuzen present om het wereldrecord van grootste reuzenstoet te vestigen. De deelnemers, toegestroomd uit alle hoeken van het land en zelfs enkelen uit Nederland en Frankrijk, liepen keurig mee in de langste rij ooit en verpulverden moeiteloos het vorige record. De traditie van de ommegangen gaat ver terug in de tijd, in Antwerpen zeker tot in de 14e eeuw. Oorspronkelijk waren ze religieus van aard en werd met praalwagens een ommegang rond de kerk gemaakt. Geleidelijk aan werd het karakter ervan echter volkser en waren ze meer en meer bemand door figuren en groepen die geen religieuze betekenis hadden, waaronder reuzen. Die reuzen waren dikwijls een vergrote afbeelding van speciale volkstypes en opvallende belangrijke lokale figuren, de plaatselijke helden. Deurne/Borgerhout kreeg een, weliswaar bescheiden, ommegang met eigen reuzen in de 17e eeuw, na

John Lundström en Vake Viool (beiden met viool) voor het
Volksmuseum Turninum in Deurne, 1979. (Amsab-ISG) ▶

John Lundström trad ook op op markten en pleinen, waarbij hij zijn liedjes illustreerde met eigen tekeningen die hij met zijn strijkstok aanwees, naar de aloude traditie van plakkaatliedereën. Hier op de Groenplaats tijdens een verkiezingsbijeenkomst van de BSP. (Amsab-ISG)

een twist met de stad Antwerpen. Als gevolg van beperkingen en verboden die het Oostenrijkse en Franse regime oplegden, deemsterden de ommegangen in de 18e eeuw weg. Daarna kwam er wel een heropleving van het fenomeen, maar in Deurne werd die in de kiem gesmoord door de opsplitsing van Deurne en Borgerhout kort na de onafhankelijkheid, in 1836. De reuzen hadden hun onderkomen in Borgerhout, en hoewel er was afgesproken dat ze ook in Deurne konden deelnemen aan de ommegang, gebeurde dat nooit. De 'betere burgerij' van Borgerhout wilde niet dat 'hun' reuzen opdraafden in de ommegang van de 'boerkes' van Deurne.

In 1977 knoopte Deurne terug aan bij die aloude traditie. Naar aanleiding van de Bevrijdingsfeesten van Borgerhout nam vzw Turninum het initiatief terug een reus te bouwen en een ommegang te organiseren. Sindsdien trekt de stoet opnieuw jaarlijks door de Deurnse straten, waarbij steeds meer reuzen, gespiegeld aan lokale volkshelden, de rangen vervoegden. Dat gebeurde voor een groot deel onder impuls van één man, tevens schrijver en componist van het *Oemmegangslieke* en van talrijke reuzen- en reuzinnenliederen: John Lundström. Naar zijn beeltenis werd de reus Vake Viool gebouwd, die ook mee deelnam aan de wereldrecordpoging van grootste reuzenstoet. In dit artikel laten we ons licht schijnen op deze lokale held, van wie we in Amsab-ISG Antwerpen een mooi archiefje bewaren.

John Lundström werd geboren op 6 oktober 1919 in het Schipperskwartier als zeventiende telg van het gezin. Zijn vader Piet was de zoon van een Zweedse zee-man die in Antwerpen was blijven hangen. Zijn moeder, Marie Janssens, baatte een zeemanscafé uit. Bij zijn geboorte kleefden ze opnieuw een stukje aan hun trouwboek, waarin maar plaats was voorzien voor twaalf kinderen. John groeide op in hun zeemanscafé Den Gamle Svensken (De oude Zweed), waar voornamelijk Zweden en Noren over de vloer kwamen. De staminee lag aan de Schippersstraat, het kloppend hart van het hoerenkwartier bij de oude haven, toen een bruisende en vitale volkswijk. De zaak deed niet enkel dienst als café, het was ook een herberg en huis van 'maskes van plezier', van wie er een aantal samen met het gezin boven het café woonden. Johns broers kozen, in de voetsporen van hun vader, regelmatig als zeeman het ruime sop. Een aantal van zijn zussen werkten als 'maskes van plezier' mee in de kroeg van moeder. Maar voor hun jongste spruit hadden de ouders een andere toekomst in gedachten. Als enig kind van het gezin mocht hij studeren. Na zijn lagere school – als volkse jongen ging hij naar het stadsonderwijs – studeerde hij aan de vakschool, die hij verliet met een diploma publiciteitstekenen op zak.

Van de crisisjaren merkte hij niet veel. De zaak van zijn ouders draaide goed. Als er genoeg verdiend was, trok de familie in gehuurde koetsen langs alle cafés in de buurt, gaven ze er kwistig rondjes en gingen ze eten bij de Chinees. Als jongste was John bovendien het verwende nest. Hij verdiende ook een aardige duit door eten te brengen naar de matrozen die boven op kamers verbleven. Het was in die tijd niet ongewoon dat zeemannen aan wal dagen- en zelfs wekenlang met een meisje op kamers bleven, tot hun geld op was. Daarna was het natuurlijk uit met de pret, tenzij Johns moeder hen meetroonde naar het aanmonsterbureel waar ze een vooruitbetaling op hun volgende gage konden krijgen en zo het feest nog een tijdje konden verlengen. De bijnaam van zijn moeder was dan wel Bleke Bet, vanwege haar bleke huidskleur die ze aan de vele zwangerschappen overhield, maar fragiel was ze allerminst. Achter haar toog had ze steeds een 'matrak' bij de hand. En in het geval dat het in het café helemaal uit de hand liep, waren er altijd wel enkele broers thuis om in te grijpen als buitenwipper, als ze tenminste niet op zee zaten. Zo leefde de hele familie van het café, op één broer na: Gène, die werkte bij een smid. De rest van de familie noemde hem 'de zot'.

Het was in die jaren dat John via zijn vader, een amateurviolist, muziek leerde. Hij speelde de Zweedse volksliedjes na die zijn vader speelde en leerde zichzelf op die manier viool. Geleidelijk aan schreef hij zijn eigen repertoire bijeen. Zingen en musiceren zat de familie Lundström in het bloed; niet alleen vader had er aanleg voor. Moeder speelde harp en ook Johns broers en zussen kenden allemaal een instrument. Daarvoor speelde grootvader al viool op kermissen, net als diens voorouders, die allemaal muzikant waren. Het kon er ten huize Lundström dus bij momenten vrolijk, maar behoorlijk luidruchtig aan toegaan. Die kleurrijke omstandigheden vormden de achtergrond waartegen John al in zijn jonge jaren zijn vak van tekenaar-muzikant aanleerde.

Ontwerpen van John Lundström voor de vzw Zonnige Uren. (Amsab-ISG)

Begin jaren 1930 hadden zijn ouders genoeg verdiend. Ze verkochten het café en het gezin verhuisde naar ‘den buiten’, op het Kiel. De zaak had hen geen windeieren gelegd; de volgende tien jaar woonde de hele familie daar zonder te werken. Toen al het geld uiteindelijk opgeleefd was, openden zijn ouders een nieuw café, ergens op het Zuid.

In zijn jeugd jaren trok John al liftend heel Europa rond en logeerde hij vaak in jeugdherbergen, waar hij kennismakte met volksdansen en volksmuziek. Het was dan ook niet toevallig dat hij in de late jaren 1930 een van de stuwende krachten was achter de opbloei van volksdansen en jeugdherbergen. Het zijn trouwens de kinderen in de jeugdherberg in Heide-Kalmthout aan wie hij zijn bijnaam ‘Vake Viool’ te danken heeft.

Aan zijn engagementen kwam een abrupt einde met zijn legerdienst en het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Hij kwam in krijgsgevangenschap terecht en het duurde geruime tijd alvorens hij terug thuiskwam. Nog tijdens de oorlog trouwde hij met Julia Beré, naar eigen zeggen de grootste ongeluksdag van zijn leven. Alles wat maar mis kon gaan, liep ook mis. Hij kwam veel te laat toe aan het gemeentehuis en liep daar zijn aanstaande en haar familie mis, die elders op hem wachtten. Vervolgens miste zijn schoonvader op zijn beurt de inzegening van het huwelijk én kreeg die achteraf dan ook nog eens de rekening gepresenteerd van de vele rondjes die John gaf op café terwijl hij geen frank op zak had. Die dag kwam het niet meer goed. Het paar kreeg samen een zoon, Christ, die zijn ouders later hun mooiste cadeau schonk: twee kleinkinderen.

Na de Tweede Wereldoorlog moest John aanvankelijk verschillende baantjes combineren om aan de kost te komen. Hij werkte een tijdlang overdag in een boe-

Ontwerpen van John Lundström voor BSP-affiches. (Amsab-ISG)

kenwinkel, terwijl hij 's nachts *watchman* was op een schip. Hij knoopte echter al snel terug aan bij zijn vooroorlogse activiteiten met kinderen en jongeren, aanvankelijk als medewerker bij de Nationale Dienst voor de Jeugd, resulterend onder het ministerie van Openbaar Onderwijs. Vanaf 1949 werd hij technisch adviseur voor de kindervakanties van het socialistisch ziekenfonds De Voorzorg. Als monitor stond hij in voor de creatieve begeleiding van kinderen, waarbij zowel geestelijke, praktische als muzikale vorming aan bod kwam. Als kinderanimateur werd hij vooral vermaard door zijn workshops waarbij hij samen met de kinderen talloze zelfgemaakte instrumenten in elkaar knutselde, en hen die ook leerde bespelen. Hij leidde ook zelf monitoren op. Dertig jaar lang bleef hij dat werk doen, tot 1978.

Op zijn inzet voor de kinderen en jongeren binnen de socialistische beweging stond geen rem. Zo werkte hij ook voor de vzw Zonnige Uren, een coördinatieorgaan voor de kindervakanties en de opleiding van monitoren opgericht in de schoot van de Socialistische Vooruitziende Vrouwen, en zetelde hij in het dagelijks bestuur van de Mechelse socialistische kindervakanties De Toekomst. In 1968 richtte hij mee de Socialistische Federatie van Jeugdateliers op, waarvan hij voorzitter werd. Het was de bedoeling om met die jeugdateliers kinderen (van 6 tot 14 jaar) aan te trekken die nog niet actief waren binnen de bestaande kinder- en jongerenwerking. Na enkele jaren, er werd toen een honderdtal jeugdateliers begeleid, werd de werking uitgebreid naar kunstgroepen en muziekscholen voor de jeugd en werd

STAKINGSLIED ANTWERPEN '73

Vrienden luister maar mijn lied
'Kwil van de STAKING zingen
Wat er in ANTWERPEN geschied
'zijn louter droevige dingen
en mensen wil toch blijven staan
't is van belang voor ons allemaal
't gaat over 't recht in dees maatschappij
van de simple mens, gelijk ik en gij!

Staken is een arbeiders recht
men is 't precies vergeten.
dat men strijdt dat men recht
wordt ons heel hard verweten
en nu zijn we allen gesyndiceerd
de vakbond heeft ons genegeerd
waar blijft de solidariteit
ons hart is vol van bitterheid.

ons vrouwen kwamen ook op straat
eten voor de kinderen magen
maar hoe is 't mogelijk dat 't bestaat
zij werden bloedig geslagen.
De bronzen latten zich beschermen
door politie en gendarmen
maar stakers worden in naam der Wet
geslagen en in 't gevang geset
zullen wij 't halen of halen wij 't niet
dat kan ons niks meer schelen.
maar vakbondsleders vergeet het niet
wij zijn al met heel velen.
Wij strijden tegen 't Patronaat
galle weet heel goed waarom het gaat
en verliezen wij, dat's geen on eer
We beginnen kring, ja kees op kees.

antwerpen mei 1973
J. Lundström

de naam gewijzigd in Socialistische Federatie voor Jeugdateliers, Kunstgroepen en Muziekscholen voor de Jeugd.

Lundström schreef gedurende al die jaren heel wat liedjes bij elkaar voor 'zijn' kinderen. Maar zijn creatieve engagement ging veel breder dan zang, muziek, instrumentenbouw en poppenkast voor de kinderen van de socialistische vakantiekolonies. Hij werkte mee aan kleuteruurtjes en jeugduitzendingen op de radio en de televisie, onder meer bij Nonkel Bob op de toenmalige BRT, gaf cursussen voor Scouts, Chiro en KSA en schreef in het weekblad van de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen *Plezier met muziek*, een rubriek voor jongeren over instrumentenbouw. Daarnaast gaf hij les aan gehandicapten en bejaarden, trad hij op in de kleinkunstprogramma's van de BRT 2 Omroep Antwerpen, leidde hij de kleinkunstafdeling van het Algemeen Nederlands Zangverbond, doceerde hij in de sociale school en was zelfs gastdocent ludieke creativiteit aan de universiteit van Antwerpen.

Ook al kenden Lundströms activiteiten geen ideologische grenzen, zeker niet als het op kinder- en jeugdwerking aankwam, zijn engagement bleef toch grotendeels verweven met de socialistische beweging. Dat is gezien zijn afkomst geen verrassing; zoals alle inwoners van het Schipperskwartier was hij een overtuigd socialist. Hij stelde zijn artistieke vaardigheden als zanger-componist en tekenaar niet alleen ten dienste van de socialistische kinder- en jeugdorganisaties. Hij speelde regelmatig op socialistische feesten en bals, begeleidde verkiezingscampagnes, ontwierp logo's, tekeningen en affiches en werkte ook mee aan diverse propagandafilms.

Als socialist bevond hij zich duidelijk aan de uiterste linkerzijde. Zo ging hij in zijn liederen niet alleen tekeer tegen het patronaat, maar evenzeer tegen de socialistische partijbonzen van de 'partaai' en het verval van het militantisme, dat resulteerde in de neergang van de volkshuizen en makke 1 meifeestparades. Hij aarzelde niet om de kant van de havenarbeiders te kiezen wanneer die, tegen de wil van de vakbond in, in 1973 in staking gingen.

Hij vond naar het einde van de jaren 1960 toe moeiteloos aansluiting bij de contestatiebeweging. Hij liet zijn baard en snor groeien, thema's als werkloosheid, abortus en vredesproblematiek doken met de regelmaat van de klok op in zijn liedjes en hij was aanwezig op talloze manifestaties, betogingen en benefietoptredens. Stilaan maakte hij opgang als schrijver en uitvoerder van sociaal geëngageerde volksmuziek. Geheel in de tijdgeest, met de groeiende belangstelling voor protestmuziek en meevarend op het succes van geëngageerde Antwerpse zangers als Wannes Van de Velde, werd ook John Lundström meer en meer opgemerkt bij het grote publiek.

In 1972 gaf het socialistische blad *Links* Lundströms eerste lp uit, *Waar is den tijd*, vol met geëngageerde strijd- en protestliederen. Begin 1974 bood de Antwerpse producer Willy Vandersteen hem een platencontract aan. Nog diezelfde lente bracht de

◀ Stakingslied dat Lundström schreef naar aanleiding van de 'wilde' staking van de havenarbeiders in 1973. (Amsab-ISG)

multinational CBS zijn lp *Dad Aentwaerpe van ons* uit, enkele jaren later gevolgd door *Liekes van bajons vol. 2*. Lundström kreeg voor zijn eerste lp de volle lof toegezwaaid. Bij de uitgave van *Dad Aentwaerpe van ons* genoot hij nog het voordeel van de twijfel, maar bij zijn derde plaat beschuldigden critici hem van commerciële uitverkoop en het verlies van zijn strijdvaardigheid in platte Antwerpse volksmuziek. En hoewel er wel degelijk een stijlbreuk was tussen zijn allereerste en daaropvolgende platen, was die kritiek op den Dzion, zoals hij liefkozend genoemd werd in Antwerpen, onterecht.

Hij was als geboren en getogen Antwerpenaar meer dan trots op zijn stad, wat vanzelfsprekend tot uiting kwam in zijn volkse kunst. Hij bracht zijn liederen niet enkel in het 'Aentwaerpse' dialect, maar bezong daarin ook het dagdagelijkse wel en wee van zijn stad en de gewone mensen die er leefden. Daarvoor haalde hij heel wat inspiratie uit zijn jeugdijaren, getuige zijn talrijke liedjes over het harde zeemansleven en de 'maskes van plezier'. Zijn oeuvre breidde nog verder uit in de jaren 1970, toen hij meer en meer gevraagd werd liedjes te schrijven voor speciale gelegenheden als feestelijkheden, huwelijken en jubilees, en voor bepaalde Antwerpse verenigingen. Bij een aantal lokale initiatieven speelde hij zelf een actieve rol. Zo was hij al van bij de oprichting nauw betrokken bij de Antwerpse Snorrenclub, waarvoor hij het bekende *Snorrelike* schreef en componeerde, en was hij gids voor de alternatieve stadswandelingen van Antwerpen Anders. Opnieuw was Lundström op diverse artistieke terreinen actief. Hij werkte bijvoorbeeld mee aan typisch Antwerps kritisch volks-theater, waarvan onder meer de stukken *Kerstmis op Sint-Andries*, *Schippersstraat* en *Ambras aan 't Scheld* getuigen.

In 1978 verhuisde Lundström van Borgerhout, waar hij jaren had geleefd, naar Deurne. Daar was hij nauw betrokken bij de oprichting en uitbouw van het Volksmuseum Turninum, waar hij vaste klant aan huis was. Geregeld bracht hij daar muzikanten van diverse pluimage mee naartoe, die tot in de vroege uurtjes de sfeer opvrolijkten. Dat waren soms bekende Antwerpse volkszangers zoals Sus Cavo, Frans Verheyen, Patje den Tokkelaar of Katastroof, maar evengoed de meest diverse muzikanten uit de vier windstreken. Vanuit Turninum vond de Deurnse reuzenstoet een tweede adem. En zoals wij al in het begin van dit artikel aangaven, speelde onze creatieve duizendpoot ook daarbij een belangrijke rol; hij ontwierp en bouwde zelfs heel wat reuzen. En Lundström zou Lundström niet geweest zijn als ook dat aspect van zijn leven niet meermaals weerklonk in zijn liederen.

Korte tijd na zijn verhuis naar Deurne overleed zijn vrouw. John Lundström zelf kreeg in 1987 een hersenbloeding. De daaropvolgende drie jaar verbleef hij hoofdzakelijk in het ziekenhuis. Op woensdag 25 juli 1990 werd een tweede hersenbloeding hem fataal. Hij werd 70 jaar.

Het archief

Het archief van John Lundström werd via via bij Amsab-ISG in bewaring gegeven. Het bleef tien jaar lang onaangeroerd in een kelder staan, tot het onlangs eerder

toevallig werd opgemerkt. Het kleine archief (3 dozen) bevat materiaal van zowat alle artistieke en creatieve pistes die Lundström bewandelde in zijn leven: veel liedteksten (een honderdtal), maar daarnaast ook materiaal over reuzenbouw, cursussen, radio-uitzendingen, de voorbereiding van zijn platen en boeken, instrumentenbouw, optredens, films en toneelstukken. Een prachtige collectie tekeningen getuigt van zijn tekentalent. Van zijn werk bij de socialistische jeugdorganisaties is er in het archief nagenoeg niets terug te vinden. Amsab-ISG bewaart wel de archieven van een aantal van die organisaties, zoals de Socialistische Federatie van Jeugdateliers. Veel archiefmateriaal van Lundström wordt bewaard in het Volksmuseum Turninum in Deurne. Zeker een bezoek waard!

Met dank aan Ludo Peeters en Walter Ressler.

Beknopte bibliografie

- JDZ, Dzion Lundstrom: dood van een volkszanger. In: *De Antwerpse Morgen*, 7(1990)257, p. 2.
- Ludo PEETERS, *Arm, moar plezant Antwarrepe En oek Deurne Deurp natuurlijk. Zoeng in elke kaffee en oep de markt Van 1840 tot 1990 of... zoe zee de rosse 'Den djon enden Drée 'T Woare Twie Patéékes'*, Deurne: Turninum, 2012.
- Ludo PEETERS, *Onze volksfiguren van de twintigste eeuw, de helden van dorp en gehucht*, Deurne: Turninum, 2012.
- Remi FAAS, 'En't ienigste dat is gebleve, da zen de mense, de sinjore, da zen wij'. In: *Knack*, 26/12/1984.
- Rik DE CONINCK & Martijn VANDENBROUCKE, *Stortingslijst 276. Socialistische Federatie van Jeugdateliers (SFJA)*, Gent: Amsab-ISG.
- John Lundström miste bijna zijn eigen huwelijk. In: *Story*, z.d.
- Ingrid VANDER VEKEN, John Lundström haalt herinneringen op. De 'maskes' van de Schippersstraat. In: *De Nieuwe Gazet*, 27/03/1985.
- APPELMANS, John Lundstrom: 'Liekes van Bajons. Vol. 2'. In: *Knack*, 24/03/1976, p. 87.
- John Lundström zingt 'liekes van bajons', RadioGids pop inn, radioprogramma's van 1 tot 7 mei 1976, p. 79.
- F.D., Antwerpse volkszanger John Lundström 65. In: *De Nieuwe Gazet*, 06/10/1984.
- Heruitzending van het radioportret over John Lundström door Marc Van Poucke in het Radio 1-programma *Chanson* (naar aanleiding van Lundströms overlijden in 1990).
- Gesprek met Ludo Peeters in het Volksmuseum Turninum in Deurne op 18 oktober 2012.
- John LUNDSTRÖM, *Liekes van bajons*, Arsenaal, 1979, 136 pp.
- Martine VERMANDERE, *We zijn goed aangekomen! Vakantiekolonies aan de Belgische kust [1887-1980]*, Brussel/Gent: ASP/Amsab-ISG, 2010, 191 pp.
- <http://www.7thheaven.be/turninum/>
- <http://www.reuzen-van-deurne.be/>
- <http://www.antwerps.be/artist/8/john-lundstrom>
- 1 JDZ, Dzion Lundstrom: dood van een volkszanger. In: *De Antwerpse Morgen*, 7(1990)257, p. 2.